

Hyvyyden muunnelmien filosofiaa

Lectio praecursoria 14.2.2023¹

LASSI JAKOLA

Arvoisa kustos, kunnioitettu vastaväittäjä, hyvä yleisö,

noin 2400 vuotta sitten Pireuksessa, Ateenan satamakaupungissa, joukko uteliaita ihmisiä kokoontui kuulemaan julkista luentoa hyvyydestä. Puhujana oli eräs aikansa tieteellisen ja filosofisen älymystön kärkinimistä. Luento ei kuitenkaan ollut järin suuri menestys. Tarina kertoo, että maineikas silminnäkijä tapasi palata luennon tapahtumiin omilla luennoillaan ja kertoa sen kulusta oppilailleen näin:

Kukin osallistuja saapui paikalle uskoen oppivansa jotain asioista, joita kutsutaan *inhimillisiksi hyviksi*, kuten rikkaudesta, terveydestä ja väkevyydestä, – tai yleisemmin – jostain ihmeellisestä onnellisuudesta. Mutta kun esityksessä päästiin perusteluihin, joissa vedottiin lukuihin, geometriaan ja tähtitieteeseen, ja lopulta väitteeseen, että ”Hyvä on Yksi”,

¹ Esitin tämän lektion englanninkielisen version yleistajuisena johdantoesityksenä Helsingin yliopistossa järjestetyssä väitöstilaisuudessa, jossa tarkastettiin Filosofian, taiteiden ja yhteiskunnan tohtoriohjelman puitteissa laadittu filosofian väitöskirja *The Philosophy of The Varieties of Goodness* (1963): *Essays on G. H. von Wright's Theory of Value and Moral Philosophy* (Jakola 2023). Vastaväittäjänä toimi Prof. Hans-Johann Glock (Zürich) ja kustoksena Prof. Antti Kauppinen (Helsinki).

luulenpa, että asiakokonaisuus näyttäytyi osallistujille perin juurin paradoksaalisena. Niinpä toiset vähättelivät asiaa, toiset taas kritisoivat sitä ankarasti.² (Aristoksenos, *Elementa harmonica* II, 30–31. Käännös L.J.)

Tämä julkinen esiintyminen oli Platonin kuuluisa mutta arvotuksellinen luento hyvyydestä. Silminnäkijä oli puolestaan Aristoteles. Lainaamani raportti on taas peräisin Aristoteleen oppilaan Aristoksenoksen teoksesta *Harmonian perusteet* (*Elementa Harmonica*). Itse luento ei ole säilynyt, ja tiedämme siitä ja sen sisällöstä vain rippeitä.³

Hyvä yleisö, tämä anekdootti tuo hienolla tavalla esiin niitä lupauksia ja haasteita, jotka liittyvät hyvyyttä koskeviin filosofiisiin perspektiiveihin ja tutkimuksiin. Myös tämän päivän julkinen luento ja väittely professori Glockin kanssa käsittelee hyvyyttä koskevaa filosofista tutkimusta, vaikkakin hieman modernimpaa sellaista. Väitöskirjani *The Philosophy of The Varieties of Goodness* (1963) koostuu viidestä artikkelista ja johdannosta. Tässä tutkimuksessa olen palannut kriittisesti suomalaisen filosofin Georg Henrik von Wrightin (1916–2003) teokseen *The Varieties of Goodness* (1963, suom. *Hyvän muunnelmät*, 2001)⁴ sekä sen filosofiisiin perusajatuksiin ja pääargumentteihin. Olen myös kartoittanut von Wrightin arvo- ja moraalifilosofian suhdetta eräisiin muihin 1900-luvun filosofian suuntauksiin. Tutkimuksessani olen käyttänyt myös tähän saakka pitkälti hyödyntämättömiä arkistomateriaaleja ja kirjeenvaihtoa,

² Kreikaksi (tekstin lähde *Thesaurus Linguae Graecae*, 6.7.2023): προσιέναι μὲν γὰρ ἕκαστον ὑπολαμβάνοντα λήψεσθαί τι τῶν νομιζομένων τούτων ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν οἷον πλοῦτον, ὑγίαιαν, ἰσχύν, τὸ ὅλον εὐδαιμονίαν τινὰ θαυμαστήν· ὅτε δὲ φανείησαν οἱ λόγοι περὶ μαθημάτων καὶ ἀριθμῶν καὶ γεωμετρίας καὶ ἀστρολογίας καὶ τὸ πέρασ ὅτι ἀγαθόν ἐστιν ἓν, παντελῶς οἴμαι παράδοξόν τι ἐφαίνετο αὐτοῖς, εἴθ' οἱ μὲν ὑποκατεφρόνουν τοῦ πράγματος, οἱ δὲ κατεμέμφοντο.

³ Gaiser 1980 on yhä hyvä ja kompakti tiivistelmä lähteistä ja siitä, mitä luennosta tiedetään.

⁴ von Wright 2001/1963. Viitataan jatkossa teokseen käyttäen teoksen suomenkielistä nimeä.

joita säilytetään Helsingin yliopiston von Wright – Wittgenstein-arkistossa ja Kansalliskirjastossa.

Ennen kuin esittelen von Wrightin työn keskeisiä ideoita, haluaisin vielä palata hetkeksi sellaisiin perustavimpiin asioihin ja opetuksiin, jotka nousevat esiin Platonin hyvyysluentoa koskevan anekdootin pohjalta.

Tarinan ensimmäinen opetus on, että hyvyys vetoaa ja kiinnostaa. Se vetoaa yleisellä ja yhtäläisellä tavalla, eikä sen vetovoima rajoitu pelkästään filosofipiireihin. Platonin hämmennyneet kuulijat, jotka – näin meidän annetaan ymmärtää – olivat pääosin maallikoita, olivat yhtä kaikki kiinnostuneita hyvyydestä. Ja tosiaan: eikö ole perusteltua sanoa, että jokaisen meistä olisi tärkeää pohtia, mitkä asiat ovat arvokkaita, miksi ne ovat sitä, ja miten ne voivat liittyä elämämme ”ihmeelliseen onnellisuuteen” tai ”kukoistukseen” (kreikaksi *εὐδαιμονίαν τινὰ θαυμαστήν*)? – Voisi siis sanoa, että, toisin kuin monet muut filosofiset aihepiirit, hyvyys on ihmiskunnan yhteistä omaisuutta.

Toinen, edellistä varoittavampi opetus koskee filosofin asemaa ja hänen suhdettaan yleisönsä. Kuten Platonin esimerkki osoittaa, ei ole aina helppoa suhteuttaa abstrakteja filosofisia ajatuskuluja kaikkiin niihin konkreettisiin huoliin ja kysymyksiin, jotka nousevat esiin kullekin meistä arkipäivän yhteyksissä. Platonin tapauksessa kompastuskiveksi näyttävät muodostuneen matemaattis-geometriset analogiat (*λόγοι περὶ μαθημάτων* jne.) ja yleinen teesi, joka koski hyvän ykseyttä (*ἀγαθόν ἐστιν ἓν*). Ottaen huomioon hyvyyden yleisen vetoavuuden, nousee tässä yhteydessä luontevasti esiin myös kysymys, voiko (ja millä perusteella) filosofi esiintyä jonkinlaisena hyvyyden *asiantuntijana*, jolla on erityistä *tietoa* siitä, mitä hyvyys on? Ja tulisiko vastaavasti filosofisen luennon olla jonkinlainen *oppitunti*, jossa tämä tieto välitetään kuulijoille?

Tällaiset lupaukset ja opetukset nousevat luontevasti esiin Platonin hyvyysluennon tiimoilta. Mutta on syytä tähdentää, että nämä asiat ovat ajankohtaisia myös tänään, kolmannen vuosituhannen kolmannella vuosikymmenellä. Itse asiassa väittäisin, että nämä kysymykset ovat erityisen akuutteja juuri nykypäivän akateemisen filosofian kontekstissa, jota luonnehtii

alati kiihtyvä erikoistuminen ja eriytyminen yhä hienojakoisempiin erityisaloihin, joilla käydään yhä teknisempiä keskusteluita. Samaan aikaan kun akateemisen filosofisen työn konteksti on askel askeleelta etäännytynyt arkipäivän ilmiöistä, ei hyvän yleinen vetoavuus ole kuitenkaan kadonnut mihinkään. Aikamme filosofin haaste on luovia kavalaa reittiä steriilin erikoistumisen Skyllan ja amatöörimaisen populismin Kharybdiksen välissä.

En ole kuitenkaan aloittanut lektiotani Platonin hyvyyslennosta vain tuodakseni esiin näitä yleisiä näköaloja. Itse asiassa Platonin näkökulma hyvyyteen toimii myös mainiona kontrastiivisena viitepisteenä von Wrightin arvo- ja moraalifilosofiaan.

Voisi kaikei sanoa, että Platonin näkökulma hyvyyteen edustaa erästä filosofista arkkityyppiä. Avoimessa luennossaan – vaikkakaan ei välttämättä säilyneissä dialogeissaan – Platon näyttää omaksuneen lähestymistavan, jossa hyödynnetään abstrakteja matemaattisia, geometrisia ja astronomisia analogioita ja argumentteja, jotka ikään kuin johdattavat meitä kohti filosofista kulminaatiota: teesiä, jonka mukaan ”Hyvä on Yksi”, tai ”Hyvyys muodostaa ykseyden”. Säilyneen tiedon valossa Platon ei luennossaan juurikaan vedonnut arkipäiväisiin ilmiöihin ja konkreettisiin tapauksiin. Ehkäpä Platonin intellektuaaliselle temperamentille oli tyypillistä painottaa ykseyttä moninaisuuden sijaan ja korostaa (todellisuuden) vakaita rakenteellisia piirteitä ilmiöiden sekavan virran kustannuksella.⁵

Tämän platonilaisen arkkityypin rinnalle voimme nostaa kontrastiksi sellaisia filosofisia lähestymistapoja, joissa painotetaan konkreettisia tapauksia ja ilmiöitä ja korostetaan kontekstin ja variaation filosofista merkitystä. Tällaisten lähestymistapojen puitteissa operoivat ajattelijat ovat tyypillisesti epäileväisempiä – tai ainakin varovaisempia – yleisten filosofisten teesien esittämisen suhteen. Selvästikin von Wrightin hyvyyttä

⁵ Tästä ”kahden tason mallista” Platonin perustavana intuitiivisena ajattelumallina ks. Thesleff 1999, erit. 22–25.

koskeva filosofinen työ edustaa tätä jälkimmäistä tyyppiä. Kuten jo von Wrightin teoksen nimi – *The Varieties of Goodness / Hyvän muunnelmat* – antaa ymmärtää, kirjoittaja on kiinnostunut ensisijaisesti hyvän erilaisista muodoista ja muunnelmista, ei niinkään mistään kiistanalaisesta ykseydestä tämän moninaisuuden takana. Ehdotan väitöskirjassani, että von Wrightin filosofisen työn lähtökohtana onkin *hyvyyden moninaisuuden ilmiö*. Tämä ilmiö on meille kaikille tuttu arkipäivän elämästä ja kielenkäytöstä. Olemme taatusti huomanneet, että *hyvä veitsi* leikkaa paremmin kuin huono (ja että leikkaustulos liittyy tyypillisesti veitsen terävyyteen). Moni meistä on myös *hyvä jossain* toiminnassa, jota pidämme kiinnostavana ja nautinnollisena. Nautimme tiettyjen toimintojen lisäksi myös *hyvästä* ruoasta ja viinistä *hyvien* ystävien seurassa. Hieman juhlavammassa rekisterissä saatamme julistaa tekevämme maailmasta *paremman* paikan edistämällä *hyvää* ja taistelemalla *pahuutta* vastaan.

Monet filosofit – Platon mukaan lukien – ovat olleet tietoisia hyvyyden moninaisuuden ilmiöstä. Uskoakseni von Wright on yksi harvoista ajattelijoista, jotka ovat suhtautuneet tähän ilmiöön vakavasti ja nähneet sen filosofisesti merkityksellisenä. Itse asiassa von Wrightin ehkä keskeisin arvoteoreettinen idea on, että hyvyys manifestoituu käsitteellisissä muunnelmissa, jotka eivät palaudu mihinkään yhteen perustavaan muotoon. Von Wrightin näkökulmasta filosofin tehtävänä ei ole niinkään kurottautua ilmiöiden moninaisuuden taakse kuin kuvailla, artikuloida ja selittää hyvän käsitteellisten muunnelmien väliset suhteet, yhtäläisyydet ja erottavat tekijät. *Käsitteistä* puhumisen sijaan voimme muotoilla saman idean myös *kielellisesti*, jolloin von Wrightin pyrkimyksenä voidaan sanoa olevan kartoittaa sanan ”hyvä” keskeiset säännönmukaiset käytöt kielessä. Niinpä *Hyvän muunnelmien* alkupuolen luvuissa 1–5 eritellään ja tarkastellaan yksityiskohtaisesti kuutta hyvän käsitteellistä muotoa, joita kirjoittaja kutsuu *välineelliseksi*, *tekniseksi*, *hedoniseksi*, *lääketieteelliseksi* ja *utilitaariseksi* *hyväksi* sekä *jonkin olennon hyväksi*. Eräässä väitöskirjani artikkelissa olen ehdottanut, että von Wrightin näkökulman erityisyys löytyykin kirjassa

käytetystä, yksityiskohtaisesta ja rikkaasta käsiteanalyysin menetelmästä, jonka avulla kirjoittaja kartoittaa hyvän muunnelmien välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja.

Hyvä yleisö, tässä vaiheessa haluaisin kutsua teidät eräänlaiseen hypoteettiseen ajatusleikkiin. Ajatellaanpa, että Platonin sijaan avoimen luennon hyvydestä Pireuksessa olisikin pitänyt Georg Henrik von Wright.⁶ Olisiko hän pärjännyt Platonia paremmin suhteessa kirjavan yleisön odotuksiin? – Kuten huomaisimme, filosofiemme lähestymistavat aihepiiriin ovat liki vastakkaiset. Mutta eikö von Wrightin lähestymistapaan sisälly kaikesta huolimatta hieman samanlainen riski kuin Platonin vastaavaan, joskin eri syistä? – Jos Platon kompastui liian abstrakteihin esimerkkeihin, eivätkö von Wrightin keskustelut ole paikoin liiankin konkreettisia? Käyttäen filosofimme suosimia esimerkkejä, voimme hyvin kysyä, mitä tekemistä vaikkapa veitsen, opettajan tai omenan hyvyydellä on lopulta Aristoteleen mainitsemien rikkauden ja terveyden kaltaisten ”inhimillisten hyvien”, saati sitten sen ”ihmeellisen onnellisuuden” kanssa, joka meitä liikuttaa?

Von Wrightin vastaus tähän ongelmakohtaan muodostaa hänen moraalifilosofiansa ehkä keskeisimmän yksittäisen ehdotuksen: idean *laaja-alaisesti ymmärretystä etiikasta* (engl. *a broad approach to ethics*). Tämän idean mukaan *Hyvän muunnelmissa* käsitellyt hyvyyden käsitteelliset muunnelmat tarjoavat ainesosia myös varsinaisten moraalifilosofisten aihepiirien käsitelyyn. Von Wrightin ehdotus on, että moraalinen hyvyys ei ole mikään erillinen hyvän laji, vaan ”merkitystään etsivä käsite”, joka artikuloituu tässä laajemmassa hyvän muunnelmien ja muotojen viitekehyksessä. Näin ollen myös kirjan triviaalilta vaikuttavilla keskusteluilla on ainakin periaatteessa potentiaali

⁶ Jos jätämme huomiotta tietyt ajan metafysiikkaan liittyvät ongelmat, ei skenaario ole sittenkään aivan tuulesta temmattu. Säilyneet lukioajan todistukset osoittavat, että von Wright oli opiskellut vuosikausia – ja loistavin arvosanoin – muinaiskreikkaa *Svenska normallyceumin* klassisella linjalla.

valaista sitä, mikä on moraalisesti merkityksellistä. Tästä näkökulmasta moraaliset ilmiöt eivät muodosta filosofisen tutkimuksen kohdetta *sui generis*, joka voitaisiin noin vain erottaa olemassaolomme muista, esimerkiksi historiallisista, sosiaalisista tai luonnollisista ulottuvuuksista. Niinpä von Wrightin 1963 luonnosteleva lähestymistapa etiikkaan edustaa myös omintakeista naturalismia moraalifilosofiassa – aikana, jolloin naturalismi oli pitkään, G. E. Mooren työn vanavedessä, ollut filosofisessa paitsiossa.

Kunnioitettu vastaväittäjä, *Hyvän muunnelmat* julkaistiin 60 vuotta sitten, vuonna 1963. Yksi tutkimukseni tavoitteista on ollut selvittää von Wrightin teoksen merkitystä ja asemaa 1900-luvun moraalifilosofian historiassa. Tämä tehtävä ei ole niin yksinkertainen kuin voisi toivoa. Yhtäältä von Wright ei ollut – eikä ole – kovin tunnettu hahmo analyttisen moraalifilosofisen valtavirran keskusteluissa. Toisaalta hän viittaa itse valitettavan harvoin aikalaistensa tai välittömien edeltäjiensä kirjoituksiin: viitteiden sijaan törmäämme alluusioihin, lainausten sijaan löydämme epäsuoria parafraaseja. *Muunnelmissa* ei myöskään ole erillistä kirjallisuusluetteloä. Sekä väitöskirjani johdannossa että artikkeleissani olen kuitenkin kartoittanut von Wrightin työn yhteyksiä sellaisiin aikalaisfilosofeihin kuin Elizabeth Anscombe, Peter Geach, R. M. Hare, P. F. Strawson tai Rudolf Carnap. Erityisesti olen kuitenkin keskittynyt selventämään von Wrightin työn suhdetta Ludwig Wittgensteinin (1889–1951) ajatteluun ja tämän filosofiseen perintöön. Wittgensteinia pidetään nykyisin 1900-luvun filosofian ehdottomana klassikkona. On myös yleistä tietoa, että von Wrightillä oli aivan erityinen suhde Wittgensteiniin. Wittgensteinin oppilaana ja ystävänä, tämän välittömänä seuraajana Cambridgen filosofian professorina 1940-luvun loppupuolella ja yhtenä tämän filosofisen jäämistön julkaisijoista von Wright on itse asiassa avainhenkilö

siinä prosessissa, joka on tehnyt Wittgensteinista filosofian modernin klassikon.⁷

Kompleksia ”von Wright ja Wittgenstein” käsitellään kahdessa väitöskirjani artikkelissa. Näissä artikkeleissa osoitan, että von Wrightin filosofinen työ *Hyvän muunnelmissa* ponnistaa monin tavoin Wittgensteinin myöhemmän filosofian pohjalta. Ajatelkaamme esimerkiksi

- (1) von Wrightin käsitteitä ja käsitteellisiä rakenteita kuvaamaan pyrkivää metodologiaa suhteessa Wittgensteinin myöhäiskauden keskeiseen ehdotukseen, että filosofissa ”kaikki *selittäminen* on poistettava ja pelkän kuvaamisen on tultava sen sijaan”;⁸ tai
- (2) monia selvästi Wittgensteinilaisia analyttisiä työkaluja ja tekniikoita – kuten tietyn ilmaisun sovellutuksessa käytettävien kriteeri- ja symptomipiirteiden kartoitusta, eroja jonkin sanan ensimmäisen ja kolmannen persoonan käytöjen välillä – joita von Wright soveltaa kirjassaan systemaattisesti; tai
- (3) von Wrightin yleispyrkimystä saavuttaa tietynlainen yleisnäköala moraalisen arvottamisen kannalta keskeisistä käsitteistä ja käsiteryhmistä (vrt. ’laaja-alaisesti ymmärretty etiikka’, edellä): vastaavasti Wittgenstein puhui *Filosofisissa tutkimuksissaan* sanojen käyttöä koskevan ”yleiskatsauksellisen esityksen käsitteen” perustavasta merkityksestä filosofiassa ja sen esitysmuodossa.⁹

Piirteet (i)–(iii) ovat siis tuttuja Wittgensteinin filosofisesta perinnöstä. Hieman erilainen vaikutuksen taso voidaan löytää siitä, että nuoren von Wrightin kohtaaminen Wittgensteinin ja

⁷ Von Wrightin suhteesta Wittgensteiniin ja tämän perintöön ks. kontekstualisoiva esseeni ”G.H. von Wright som port till Wittgenstein” teoksessa von Wright 2022. Wallgren (toim.) 2023 pureutuu Wittgensteinin jäämistön toimitustyöhön.

⁸ Wittgenstein 2001/1953, §109. (Käännös Heikki Nyman.)

⁹ Wittgenstein 2001/1953, §122. (Käännös Heikki Nyman.)

tämän myöhäisvaiheen ajattelutapojen kanssa näyttää vapautaneen hänet tietyistä filosofisista dogmeista ja ennakkokäsityksistä, jotka koskevat esimerkiksi vaatimusta hyvyyden käsitteellisestä yhteydestä tai kielellisen merkityksen käsitteestä. Yhdessä artikkeleistani osoitan, että eräät von Wrightin 1950-luvun kirjoitukset, joissa wittgensteinilaisia työkaluja sovelletaan arvoarvostelman luonteen analyysissä, loivat perustan sille yhtä aikaa laaja-alaiselle ja yksityiskohtaiselle hyvyyden käsitteellisten muotojen tutkimukselle, joka on *Hyvän muunnelmien* aiheena.

Tässä kontekstissa on syytä myös todeta, että von Wright ei kirjassaan käsitykseni mukaan *käytännössä lainkaan* rakenna Wittgensteinin eksplisiittisille huomioille hyvyydestä tai etiikasta.¹⁰ Sen sijaan hän on selvästi innostunut niistä mahdollisuuksista, joita Wittgensteinin myöhäisvaiheen työ avaa moraalfilosofisten käsitteiden analyysille ja itsenäiselle, systemaattiselle filosofiselle työlle. Niinpä, vaikka von Wright integroikin joukon Wittgensteinilta peräisin olevia elementtejä ja oivalluksia osaksi omaa ajatteluaan, kuuluu *Muunnelmissa* ensimmäiseltä sivulta alkaen vahvasti kirjoittajan oma ja itsenäinen filosofinen ääni.

Arvoisa kustos, vaikka olen väitöskirjassani käsitellyt *Hyvän muunnelmien* historiallista kontekstia, olen sängen tietoinen siitä, että työni lähinnä raapaisee tämän laajan aihepiirin pintakerrostumia. Selvää on myös, että perusteellisemmin käsittelemäni tapaus Wittgenstein on vain yksi – joskin hyvin keskeinen – filosofinen taustavaikuttaja ja lähde, josta von Wright arvo- ja moraalfilosofisessa työssään ammentaa.

Keskeinen syy sille, että aloitin tämän lektion Platonin julkista hyvinvointia koskevalla anekdootilla, onkin itse asiassa

¹⁰ Ajattelen tässä esimerkiksi *Tractatuksen* loppupuolen huomioita etiikasta ja estetiikasta, vuoden 1929 *Esitelmää etiikasta* tai eräissä myöhemmissä luennoissa ja keskusteluissa esitettyjä kantoja hyvyydestä ja etiikasta.

se, että halusin tässä yhteydessä nostaa esiin myös historiallisesti etäisempiä viitepisteitä, jotka auttavat hahmottamaan von Wrightin moraalifilosofisen työn asemaa osana pidempää filosofista jatkumoa. Ja kun lektioni nyt lähestyy loppuaan, haluaisin muistuttaa kaikkia kuulijoita siitä, että Platonin luentoa koskevan anekdootin lähde oli – Aristoteles. Onkin erityisen kiinnostavaa, että Aristoteles ja von Wright ovat hyvyysfilosofioissaan selvästi sukulaissieluja. Kuten hyvin tiedetään, Aristoteles suhtautui kriittisesti Platonin teesiin hyvän ykseydestä ja akademian piirissä postuloituun hyvän ideaan ja sen matemaattiseen analyysiin. Itse asiassa Aristoteles polemisoi tällaisia kantoja vastaan tunnusomaisesti vonwrightiläisellä huomiolla, että ”hyvä sanotaan monella eri tavalla” – “πολλαχῶς γὰρ λέγεται τὸ ἀγαθόν”.¹¹ Aristoteles ja von Wright ovat samaa mieltä myös siitä perustavasta metodologisesta ideasta, että hyvyyden menestyksellinen analyysi edellyttää, että filosofisia argumentteja kehitetään suhteessa *ilmiöihin* (τὰ φαινόμενα) ja niihin tapoihin, joilla näistä ilmiöistä puhutaan kielessä (τὰ λεγόμενα).¹² Niinpä toivoisinkin, että tulevat filosofian historioitsijat muistavat von Wrightin *Hyvän muunnelmat* paitsi omaperäisenä jälkiwittgensteinilaisena arvofilosofisena tutkielmana myös varhaisena klassikkona 1900-luvun loppupuolen aristoteelisen etiikan uudessa tulemisessa.

Näiden johdattelevien huomioiden myötä pyydän Teitä, kunnioitettu vastaväittäjä, esittämään ne huomautukset, joihin väitöskirjani antaa aihetta.

Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

Aristoxeni elementa harmonica. Roma: Polygraphica, 1954. Editoinut R. da Rios. Teksti sisältyy sähköiseen *Thesaurus Linguae Graecae* -tietokantaan (<http://www.tlg.uci.edu>).

¹¹ Ks. EN I.6, 1096a23–24 ja EE I.8, 1217b25–6.

¹² Ks. EE I.6, 1216b27–29 ja I.7, 1217a18–20. Vrt. myös Top. I.1.

- Jakola, Lassi (2023). *The Philosophy of The Varieties of Goodness (1963). Essays on G. H. von Wright's Theory of Value and Moral Philosophy*. Philosophical Studies from the University of Helsinki 54. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8884-7>
- Gaiser, Konrad (1980). "Plato's Enigmatic Lecture 'On the Good'", *Phronesis* 25, 5–37.
- Thesleff, Holger (1999). *Studies on Plato's Two-Level Model*. Commentationes Humanarum Litterarum 113. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Wallgren, Thomas (toim.) (2023). *The Creation of Wittgenstein*. Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Wittgenstein, Ludwig (2001/1953). *Philosophische Untersuchungen/Philosophical Investigations*. Oxford: Blackwell. (Suom. *Filosofisia tutkimuksia*, käänt. Heikki Nyman, Helsinki: WSOY, 2001.)
- von Wright, Georg Henrik (2001/1963). *The Varieties of Goodness*. Lontoo: Routledge and Kegan Paul. (Suom. *Hyvän muunnelmat*, käänt. Vesa Oittinen, Helsinki: Otava, 2001.)
- von Wright, Georg Henrik (2022). *Om Wittgenstein*. Utgiven av Lassi Jakola och Thomas Wallgren: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-583-573-4>. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet.

Viitteet antiikin auktoireihin alalla hyväksytyjen lyhenteiden ja konventioiden mukaisesti.

